

H E P M P

HIGHER EDUCATION PAIN MEDICINE PROJECT

First course primary health
care: Chronic pain -
significance and treatment

Project title	Strengthening Capacities for Higher Education of Pain Medicine in Western Balkan countries
Project acronym	HEPMP
Project reference number	585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP
Coordinator	University of Belgrade
Project start date	October 15, 2017
Project duration	36 months

Event	WP3 (Development of LLL courses and interventional pain medicine courses) 3.4. Delivering of LLL courses of pain medicine in primary health care centers of PCs
Type of event	LLL Course
Venue	Primary health care center Indjija
Date	23.03.2019.
Organizer	MFUB, UHCMD
Reporting date	Final
Report author(s)	Public

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

This project has been funded with support from the European Commission.
This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

EVENT DESCRIPTION

with special reference to goals and outcomes

The main objective was to develop LLL course about chronic pain management and deliver it to health care professionals in Primary health care centre in Indjija. After the development of the training material, selection of trainees, and accreditation of the course by Healthcare Council of Serbia, the course was held for the purpose to give basic education regarding chronic pain management considering that undergraduate studies do not include modules of pain medicine.

Objectives of the course:

- Naučiti polaznike da objasne razliku između nocicepcije i bola
- Naučiti polaznike da objasne razliku između akutnog i hroničnog bola
- Tehnike uzimanja anamneze i pregleda pacijenata sa akutnim i hroničnim bolom
- Naučiti polaznike da objasne fiziologiju ushodnih i nizhodnih puteva nociceptivne modulacije u centralnom nervnom sistemu u odnosu na sledeće mehanizme delovanja NSAIL
- Naučiti polaznike neželjena dejstva (uključujući toksičnost) NSAIL

Description of activities

Nakon izrade nacrtu edukativnog materijala, izabrano je sedam predavača koji su, svako iz oblasti za koju ju delegiran, napisao materijal i izradio prezentaciju. Sveukupan edukativni materijal je sistematizovan, pripremljen u zahtevanom formatu i poslat Zdravstvenom savetu Srbije na akreditaciju. Materijal je ocenjen kao izuzetno kvalitetan i akreditovan kao seminar prve kategorije sa najvećim brojem KME bodova. Akreditacija je objavljena na sajtu Zdravstvenog saveta Srbije, a dokaz o tome nalazi se u prilogu ovog dokumenta.

Pripremljen je flajer u kome je prezentovan program skupa, kao i odluka o akreditaciji. Flajer je u digitalnom formatu postavljen na zvanični sajt projekta, ali i poslat u vidu poziva potencijalnim učesnicima.

Kurs je počeo od 8.00 evidencijom učesnika i rešavanjem ulaznog testa. Zatim je učesnike pozdravio direktor Doma zdravlja, nakon čega je usledilo uvodno predavanje kroz koje su učesnici upoznati sa HEPMP projektom i mogućnostima edukacije o bolu kroz formalno obrazovanje. U uvodnom obraćanju, učesnici kursa su upoznati sa ontološkim i fenomenološkim poimanjem bola. Fokus edukatora bio je na cilju da učesnici prepoznaju i razumeju teret koji bol predstavlja za osobu i društvo. Usledila je prezentacija o neurofiziologiji akutnog i hroničnog bola, na koju se nadovezalo predavanje o farmakoterapiji bola, klasifikaciji lekova i mehanizma njihovog delovanja. Kratkotrajna pauza je omogućila da se edukatori i učesnici osveže, ali i da u neformalnim okolnostima prodiskutuju o prezentovanim temama. Učesnici kursa su kroz četvrto predavanje proširili znanja o NSAIL i paracetamolu kao najčešći indikovanim analgeticima. Prezentacija o farmakologiji opioda imala je za cilj prevazilaženje opiofobije i edukaciju polaznika o upotrebi opiodnih analgetika u svakodnevnoj kliničkoj praksi bez straha i predrasuda. Zatim je bilo reči o primeni adjuvantnih analgetika u kliničkoj praksi. Poslednja u nizu prezentacija bila je o akutnom postoperativnom bolu. Učesnici su edukovani da prepoznaju probleme sa kojima se suočavaju preživeli od karcinoma sa peizistentnim bolom i upoznati sa smernicama za lečenje kancerskog bola Svetske zdravstvene organizacije (SZO).

Bol je definisan od strane Međunarodne Asocijacije za Proučavanje Bola (IASP) kao “neprijatno senzorno i emocionalno iskustvo udruženo sa aktuelnim ili potencijalnim tkivnim oštećenjem ili opisom takvog oštećenja”.

Potrebno je naglasiti je da se danas smatra pravom pacijenta i obavezom zdravstvenih radnika da se bol posmatra kao „peti vitalni znak“.

Treba jasno razlikovati terapiju akutnog od terapije hroničnog bola. Zahvaljući odlikama akutnog bola i modernim farmakološkim sredstvima, lakše ga je lečiti od hroničnog bola. Tu spada posttraumatski i postoperativni bol, zatim bol usled bolesti pojedinih unutrašnjih organa. Lekovi koji se koriste u ove svrhe su najčešće visoko efikasni i uklanjaju bol do oporavka oštećenja. Sa razvojem neuroblokada i drugih tehnika anestezije, uz moćne lekove koji stoje na raspolaganju nije teško ukloniti akutni bol bilo kog porekla. Svakako da i u ovakvom slučaju važi pravilo bola često, sa današnjim znanjem i terapijskim merama, nema zadovoljavajućeg uspeha u tretmanu hroničnog bola. Akutni bol vremenom slabi (sa ozdravljenjem), dok se hronični vremenom održava ili čak i pojačava ili pak recidivira s` vremenom na vreme. Ono što naročito treba naglasiti kada se govori o terapiji hroničnog bola, je značaj multidisciplinarnog pristupa problemu. Treba razlikovati bolne senzacije (svest o noksičnom stimulansu) od bolnog iskustva (opšte subjektivno iskustvo patnje usled bola). To su primarna i sekundarna komponenta bola. Primarna uključuje senzaciju, percepciju, diskriminaciju i prepoznavanje noksičnog stimulusa, dok sekundarna uključuje patnju i reaktivne aspekte (anksioznost, depresiju i druge emocionalne odgovore na bol). Kada bol dugo traje javljaju se tegobe kao što je pospanost, iritabilnost, gubitak apetita, smanjenje interesovanja i libida, poremećaji personalnih međudnosa i depresija. Dobro je poznato da je najčešća promena kod pacijenata sa hroničnim somatskim i visceralnim bolom reaktivna depresija.

Obzirom na subjektivnost bola, neophodno je pažljivo analiziranje etiologije, objektivnog stanja, i odgovora na terapiju. Pažljiva procena problema ne uključuje samo fiziološke komponente problema, već i one emocionalne i motivacione. Najčešća greška praktičara je procena i tretman samo fizikalne strane bola. Ne sme se lečiti samo bol, već "pacijent u bolu". Pri tome ne treba bežati, već naprotiv tražiti pomoć različitih specijalista.

Danas se u terapiji bola treba rukovoditi sledećim načelima:

- a) Bol treba procenjivati i lečiti promptno i efikasno, onoliko dugo koliko bol postoji.
- b) Zdravstveni radnici treba da tretiraju bol kao peti vitalni znak i ta procena treba da je konstantna kao i procena ostalih vitalnih znakova, i mora se unositi u dokumentaciju pacijenta na regularnoj satnoj ili dnevnoj osnovi.
- c) Neophodno je verovati i prihvatiti procenu i opis pacijenta u vezi njegovog bola.
- d) Pacijent ima pravo, a zdravstveni radnik obavezu da ga oslobodi od bola.

Posle svakog predavanja učesnici su imali brojna pitanja, pokretane su mini diskusije, a učesnici su podstaknuti da i tokom pauza komuniciraju sa predavačima u neformalnim okolnostima. Nakon prezentovanih tema, otvorena je polučasovna diskusija te su predavači odgovorili učesnicima na sva postavljena pitanja koja su u vezi sa hroničnim bolom i njegovim tretmanom. Takođe, učesnicima je data preporuka da sa sajta HEPMP mogu preuzeti edukativni materijal u vidu prezentacija u pdf formatu.

Seminar je završen rešavanjem izlaznog testa znanja, popunjavanjem evaluacionog upitnika i dodelom sertifikata polaznicima.

Evaluacijom kursa od strane edukatora, ocenjeno je da su postignuti očekivani ishodi:

- zdravstveni profesionalci (lekari, medicinske sestre, fizioterapeuti..) doma zdravlja stekli su veštinu procene akutnog i hroničnog bola
- lekari i farmaceuti na primarnom nivou stekli su veštinu racionalne primene algoritama farmakološkog lečenja hroničnog bola
- nakon završenog kursa polaznici mogu da uporede i naprave razliku između procene i lečenja osoba sa kancerskim i hroničnim nekancerskim bolom.

Interesovanje za kurs je bilo izuzetno veliko što je pokazao i veliki broj slušalaca – 163. Grupa slušalaca je bila vrlo heterogena, a činili su je lekari opšte prakse, specijalisti, medicinske sestre, fizioterapeuti, stomatolozi, farmaceuti i biohemičari, sa prosekom od 20 godina radnog staža. Ukupno je seminar pohađao 34 učesnik muškog pola i 119 ženskog pola. Preko 50% njih su visoko obrazovani, po strukturi lekari i farmaceuti. Učesnici su visokim ocenama ocenili izbor tema edukacije, sadržaj programa edukacije, korišćene metode, trjanje i organizaciju edukacije. 90% njih je ocenilo da će znanja stečena tokom edukacije koristiti često ili stalno u svakodnevnoj praksi. Učesnici su se u evaluacionom upitniku izjasnili da je nastava bila laka za razumevanje, ali trećina smatra da polaznici nisu aktivno učestvovali u procesu učenja. Svaki od predavača je bio pojedinačno ocenjivan od strane učesnika, i svaki je dobio prosečnu ocenu između 4,69 i 5,00.

Učesnicima je data mogućnost i da ostave lični komentar na evaluacionom upitniku što je veliki broj njih i učinio. Komentari su se odnosili na primedbe, sugestije i pohvale, ali i predlog tema, predavača i metoda na sledećem programu kontinuirane edukacije. Neki od preloga su bili da se kroz buduće seminare obrade teme abdominalnog bola, glavobolje, lumboišialgije, terapija bola kod dece, starih i trudnica, ali i praktična primena opioda kod terminalnih bolesnika i prelazak sa jenog na drugi.

Ulazni i izlazni test znanja je analiziran, kao i evaluacioni upitnik, a rezultati su dati u prilogu ovog dokumenta.

Analizom ulaznog i izlaznog testa dobio se sveukupni uvid u znanja učesnika pre i nakon održanih predavanja.

Učesnici su sveukupni utisak o održanom seminaru ocenili prosečnom ocenom 4,81 (od 5).

Strengthening Capacities for Higher Education of Pain Medicine in Western Balkan
countries – HEPMP

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP

Contacts:

Prof. dr **Predrag Stevanovic**

Email: hepmperasmus.ka2@med.bg.ac.rs

Internet portal: www.hepmp.med.bg.ac.rs

Forum: www.hepmp.med.bg.ac.rs/forum/

Telephone: +381 11 3636396

This project has been funded with support from the European Commission. This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.